1. *Воркачев С. Г.* Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64 – 72. 2. *Голубовська І.О.* Етнічні особливості мовних картин світу. – К.: Логос, 2004. – 284 с. 3. *Диброва Е. Н.* Парадигматические и синтагматические отношения в лексике и фразеологии. – Ростов-на-Дону, 1982. – 97с. 4. *Зубова Н. С. , Соломіна С. М.* Компаративний лексико-семантичний аналіз фразеологізмів з композитом "intervention" (на матеріалі французької мови) // Актуальні проблеми іноземної філології : лінгвістика та літературознавство : [міжвуз. зб. наук. ст. / відп. ред. В. А. Зарва]. – Донецьк : Юго-Восток, 2009. – Вип. IV. – С. 224–230. 5. *Кацюба Л. Б.* Культурологический аспект пословиц (на материалепословиц о труде) // Фразеология васпекте науки, культуры, образования. Тезисы докладов международнойнаучно-практической конференции. – Челябинск, 2001. – С. 219–222. 6. *Кубрякова Е.С.* Концепт Текст. / Е.С. Кубрякова // Краткий словарь когнитивных терминов. – М., 1996 – 245 с. 7. *Мартынов А.С.* Конфуцианство. Лунь юй. – Спб., 2001. – Т.2. – 384 с. 8. 【歌功颂德】从知道找来了一些有"德"的成语供大家学习使用// 百度贴吧. — 网站: http://tieba.baidu.com/p/263125366 9. 小学生实用成语分类大全[电子资源] // 北京小升初—中国教育在线小学频道. — 网站: http://xiaoxue.eol.cn/yu_wen_9125/20111020/t20111020_696485_10.shtml.

Янчук С.Я., к.філол.н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ТЕОРІЯ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядаються сучасний стан, основні проблеми та перспективи розвитку теорії військового перекладу в Україні. Висвітлюються основні проблеми розвитку теорії військового перекладу та пропонуються способи їх вирішення.

Ключові слова: *теорія та практика військового перекладу, наукова школа військового перекладу, військово-термінологічна комісія.*

В статье рассматриваются современное состояние, основные проблемы и перспективы развития теории военного перевода в Украине. Освещаются основные проблемы развития теории военного перевода и предлагаются способы их решения.

Ключевые слова: *теория и практика военного перевода, научная школа военного перевода, военно-терминологическая комиссия.*

The article reviews the current state, main problems and prospects of development of the Military Translation Theory in Ukraine. The main problems of the Military Translation Theory are highlighted and the ways to address them are suggested.

Keywords: *Theory and Practice of Military Translation, Research School of Military Translation, military terminology committee.*

Інформатизація майже усіх сфер життєдіяльності українського суспільства призвела до багатьох позитивних зрушень у військовій справі. Значний прогрес відзначаємо у таких напрямках лінгвістичного забезпечення діяльності Збройних Сил України (далі – ЗСУ) як мовна підготовка, тестування та сертифікація мовної компетенції військовослужбовців, перекладацька лінгводидактика, тлумачна та перекладна лексикографія. Це підтверджується аналізом стану військової мовної підготовки у вищих навчальних закладах України, який проведено Б.І. Шуневичем. Б.І. Шуневич дійшов висновку про те, що станом на 2011 рік "…в українських ВВНЗ і ВНЗ створено умови для підготовки кадрових офіцерів-перекладачів, які успішно справляються зі своїми обов'язками в Україні й за кордоном" [Шуневич 2011, 106]. На жаль, не можемо констатувати подібний поступ у розвитку теорії військового перекладу (далі – ТВП).

Виокремлення ТВП з її власними завданнями, предметом і об'єктом, методологією і методами дослідження є доведеним фактом, і його доцільність уже не викликає сумніву. На цьому наголошує видатний перекладознавець сучасності – професор Карабан В.І.: "…чи можлива та доцільна теорія військового перекладу як окрема спеціальна теорія. Моя відповідь – так, тому що цей вид перекладу характеризується своїми значними особливостями у плані як жанрів текстів, так і принципів, закономірностей та труднощів перекладу" [Карабан 2012, 31].

На даному етапі розвиток ТВП стимулюється інтенсифікацією залучення ЗСУ до заходів міжнародного військового співробітництва, відбувається накопичення теоретичного та емпіричного матеріалу з основних європейських та східних мов, систематизуються (з одночасним пошуком українських перекладних відповідників) іншомовні термінологічні бази військової галузі, закладається

теоретична база такої практичної діяльності як лінгвістичне забезпечення ЗСУ.

На наше глибоке переконання, військовий переклад (далі – ВП) є наріжним каменем лінгвістичного забезпечення участі ЗСУ у заходах міжнародного військового співробітництва, адже усі ці заходи потребують професійного перекладацького супроводу. У свою чергу, професійний перекладацький супровід таких заходів, як миротворчі й антитерористичні операції та міжнародні військові навчання, залежить від стабільної військово-термінологічної та лексикографічної роботи, військово-спеціальної мовної підготовки, лінгводидактики ВП, а також науково-дослідницької роботи у цих напрямках. Практика військового перекладу у наш час немислима без глибоких знань теорії і осмислення специфічних рис ВП. Динаміка ВП вимагає швидких перекладацьких рішень, а теорія озброює військового перекладача методикою пошуків необхідних еквівалентів та перекладацьких відповідників, окреслює алгоритм перекладацького процесу, знайомить із новими мовленнєвими жанрами та типами текстів і т.п. Усе це дозволяє вирішувати практичні завдання раціональніше і швидше, що має неабияке значення у стресових умовах роботи військового перекладача. Таким чином, теорія і практика військового перекладу повинні мати не просто тісний взаємозв'язок між собою, але ще і доповнювати одна одну.

Наша стаття не претендує на доповнення ТВП, а радше є загальним оглядом стану розробленості ТВП в Україні на даний час; спробою осмислення проблем та труднощів, які уповільнюють розвиток ТВП; окресленням можливих шляхів вирішення існуючих проблем та подолання труднощів; намаганням привернути увагу як цивільних, так і військових фахівців до потреб військового перекладу.

Вочевидь, ще рано говорити про системну взаємодію теорії і практики ВП, як і про окрему школу ВП в Україні. Хоча визнання доцільності заснування такої школи неодноразово декларувалися вітчизняними науковцями [Балабін 2007, 43], але справжнього прогресу у цьому напрямку поки не спостерігаємо. Так, В.С. Петрухін, у своїй доповіді про стан і перспективи вивчення ВП в Україні, стверджує про паралельну роботу двох основних шкіл ВП: ‘львівську школу’ серед представників якої В.С. Петрухін називає уже покійних Василька Є.І. та Храмовича О.Ф., а також ряд викладачів, які продовжують читати курс військового перекладу і практично займаються ним та ‘київську школу’, яку "…представляє колишній начальник кафедри військового перекладу, нині –

начальник Військового інституту КНУ ім. Т.Шевченка, кандидат філологічних наук, професор В.В. Балабін та його сподвижники" [Петрухін 2011]. На нашу думку, ще рано говорити про існування будь-якої окремої школи ВП. Така позиція пояснюється тим, що нечисленні наукові роботи з ВП виконані на базі Школи західноєвропейських мов, літератур та перекладу, заснованій професором Шаровольським І.В. у Київському університеті в 1906 році. Вузьке коло відомих представників згаданої наукової школи, а саме: професори Чередниченко О.І, Карабан В.І та Кияк Т.Р. виступали керівниками та/або першими опонентами дисертаційних досліджень, які присвячені проблемам ВП. У цьому контексті також необхідно згадати професора Зорівчак Р.П., яка також опонувала дві кандидатські дисертації з ВП**.**

Проблематика теорії та практики ВП в Україні неодноразово підіймалася у публікаціях сучасних дослідників ВП. Так, О.В. Юндіна у статті "Теорія та практика військового перекладу в Україні" (2007 р.) стверджує, що "…часто робочі матеріали залишаються усередині силових структур, адже письмові документи, нотатки, записи переговорів можуть бути не призначені для вивчення широкою спільнотою. У цьому випадку факт практики військового перекладу залишиться відомим лише вузькому колу людей, у першу чергу, перекладачам" [Юндіна 2007, 44]. Такий брак уваги з боку науковців-філологів до запропонованої нами проблематики пояснюється тим, що взірці, бланки й оригінали бойових документів не потрапляють у мережі з відкритим доступом, а якщо і потрапляють в Україну, то залишаються в межах доступу доволі вузького кола людей, які причетні до заходів міжнародного військового співробітництва. Ми повністю поділяємо думку згаданої дослідниці, більш того, спробуємо обґрунтувати таку позицію наступними фактами.

Перше дисертаційне дослідження проблем ВП виконано В.В. Балабіним у вересні 2002 року, який захистив кандидатську дисертацію на тему "Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу" [Балабін 2002]. Безпосереднім матеріалом дослідження (крім статей 101 лексикографічного джерела) були також численні письмові нотатки, анкети, аудіо- та відеозаписи розмов, доповідей, брифінгів, інформаційних повідомлень американських військовослужбовців, які здійснювались з дозволу інформантів.

Другим науковим доробком стало дисертаційне дослідження П.А. Матюші на тему: "Франкомовні та румуномовні назви

військових структур в українському перекладі" [Матюша 2008]. Матеріалом дослідження слугували друковані та електронні французькі, бельгійські, канадські, румунські та молдовські тексти військової тематики, військові періодичні та довідково-інформаційні видання за період від 2000 до 2007 року.

Тема третього дисертаційного дослідження: "Лексико-семантичні трансформації у військовому перекладі (на матеріалі статутних документів сухопутних військ збройних сил Франції). Ця робота виконана М.Б. Біланом у 2010 році. Матеріалом дослідження слугувала збірка документації сухопутних військ ЗС Франції та її переклад українською мовою [Білан 2010].

Четверте дисертаційне дослідження ВП належить автору цієї статті. Матеріалом дослідження слугували: 1) військова документація в оригіналі та перекладі, а саме: тексти документів бойового управління багатонаціональних миротворчих контингентів, службової кореспонденції, інформаційно-довідкових та інформаційно-аналітичних матеріалів, а також військових і цивільних періодичних видань, які висвітлюють перебіг миротворчих місій та воєнно-політичну обстановку у зонах конфліктів; 2) словникові статті спеціалізованих лексикографічних видань [Янчук 2011].

П’яте (і поки що останнє) дисертаційне дослідження з ВП виконав Дзісь Б.А. Тема дослідження: "Лексико-стилістичні та граматичні особливості перекладу штабних документів бундесверу українською мовою." Матеріалом дослідження обрано сучасну оригінальну німецьку військову штабну документацію та статути збройних сил Німеччини, які регламентують здійснення діловодства в службових інстанціях бундесверу [Дзісь 2011].

Як бачимо, матеріали дослідження згаданих кандидатських дисертацій з ВП не є відкритими для широкого загалу науковців, і вони були зібрані дослідниками під час стажувань, штабної перекладацької роботи, багатонаціональних військових навчань та миротворчих місій. Ці факти не лише підтверджують істинність висновків О.В. Юндіної про важкодоступність актуального матеріалу для широкого кола дослідників-перекладознавців [Юндіна 2007, 44], а й наводять на невтішні думки про те, наскільки закритою для наукового загалу є військова справа. Завісою військової таємниці вкриті результати роботи постійно діючого семінару з ВП у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка, про який сповіщає В.В. Балабін у статті "Проблеми мовної підготовки в Збройних Силах України" [Балабін

2007, 43]. Згаданий ‘постійно діючий семінар’ міг би слугувати в якості довгоочікуваної платформи для обміну досвідом серед фахівців з ВП, але жодної інформації стосовно роботи цього семінару не знайти ні на минулій версії офіційного сайту Військового інституту, ні на поточній.

На цей час ТВП найґрунтовніше викладена у фундаментальній праці Г.М. Стрєлковського "Теория и практика военного перевода: Немецкий язык" [Стрелковский 1979]. У цьому переконанні ми одностайні з професором Нелюбіним Л.Л., корифеєм ВП, який підкреслює, що у працях Г.М. Стрєлковського ТВП є своєрідною конкретно-жанровою маніфестацією функціонально-прагматичної концепції перекладу [Нелюбин 2009, 36]. Це ще раз засвідчує нагальну потребу інтенсифікації дослідницької роботи у царині ВП.

Викладені вище положення, а також релевантні дані, які були отримані в результаті власного дисертаційного дослідження, дають змогу зробити наступні висновки**.**

1. Незважаючи на пожвавлення дослідницької роботи з ВП за останні роки, яка вилилась у вагомі дисертаційні дослідження, передчасно говорити про справжню і дієву систему роботи із узагальнення емпіричного матеріалу, якого вдосталь у військових, але який є майже недоступним для зацікавленого кола вітчизняних перекладознавців. Також не можемо замовчувати фактичну втрату безцінного досвіду військових перекладачів, які повертаються із закордонних стажувань, навчання у ВВНЗ інших країн чи багатонаціональних миротворчих місій.

2. Огляд сучасних лексикографічних, дидактичних, військово-публіцистичних, юридичних джерел у сукупності із оригіналами та перекладами текстів військової тематики виявив відсутність механізмів унормування й стандартизації військово-політичної та військово-спеціальної термінології. Такий стан пояснюється двома взаємопов’язаними факторами: відсутністю узагальненої теоретичної концепції для усебічного перекладознавчого аналізу фахової мови військовиків та об’єднання зацікавлених науковців військової та мовознавчої галузей знань у централізовану школу військового перекладу із постійно діючим військово-термінологічним комітетом. Створення єдиного авторитетного органу для унормування й стандартизації перекладних відповідників іноземної військової термінології (при цьому не обмежуючись лише англійською мовою), вочевидь, прискорить гармонізацію створюваної нині вітчизняної системи військово-політичної термінології із системою

стандартизації та кодифікації НАТО, що в свою чергу сприятиме усуненню із вокабуляру українських військових перекладачів великої кількості узвичаєних перекладацьких хиб, покручів, термінів-дуплетів та невдалих кальок з мов-посередників, які призводять до непорозумінь із представниками збройних сил інших країн.

3. Інтенсифікація лексикографічної і термінологічної роботи у ЗСУ протягом останніх двох десятиріч безумовно є позитивною тенденцією, але результати огляду спеціалізованих лексикографічних джерел свідчать про системні недоліки у цій роботі. Так, ми виявили значну кількість перекладацьких хиб дво- та багатомовних словників і глосаріїв, які призводять до узвичаєння в українській мові помилкових військових термінів. Основними причинами цього є: неадекватний переклад, недотримання термінологічного стандарту перекладачами-лексикографами, відсутність координації зусиль замовників та виконавців термінографічної та лексикографічної роботи.

На нашу думку, розв'язання цього комплексу проблем необхідно розпочати зі створення військово-термінологічної комісії на кшталт тієї, яка була заснована при шкільному відділі Генерального Штабу УНР у 1918 році. Така комісія може бути створеною при Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка і складатися із провідних фахівців мовознавчих дисциплін та військової справи. Основне завдання Комісії – здійснювати мовно-термінологічну експертизу військових словників, глосаріїв, термінологічних баз даних, а також текстів підручників і посібників з військового перекладу та військово-спеціальної мовної підготовки, що виходитимуть з грифом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

1. *Балабін В.В.* Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу / В.В. Балабін. – К.: Логос, 2002. – 314 с. 2. *Балабін В.* Проблеми мовної підготовки в Збройних Силах України / Віктор Балабін // Наука і оборона: щоквартальний науково-теоретичний та науково-практичний журнал Міністерства оборони України № 2, 2007. – С. 42-46. 3. *Білан М. Б.* Лексико-семантичні проблеми військового перекладу / Білан М. Б. – К.: Логос, 2010. – 244 с. 4. *Дзісь Б. А.* Лексико-стилістичні та граматичні особливості перекладу штабних документів бундесверу українською мовою [Дисертація]: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Дзісь Богдан Андрійович; М-во освіти і науки, молоді та спорту України; КНУТШ. – Київ, 2011. – 275 с. 5. *Карабан В.* Спеціальні теорії перекладу: скільки їх (потрібно)? / В'ячеслав Карабан // Наукові записки. – Випуск 104 (1). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – С. 26–31. 6. *Матюша П.А.* Франкомовні

та румуномовні назви військових структур в українському перекладі [Дисертація]: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Матюша Павло Анатолійович // КНУТШ. – Київ, 2008. – 260 с. 7. *Нелюбин Л.Л.* Переводоведческая линводидактика: учеб.-метод. пособие / Л.Л. Нелюбин, Е.Г. Князева. – 3-е изд., перераб. и доп. М.: Флинта: Наука, 2009. – 320 с. 8. *Петрухін В. С.* До проблеми військового перекладу: стан і перспективи його розвитку в Україні / Віталій Петрухін // Електронний журнал семінару "Теорія і практика військового і технічного перекладу" кафедри іноземних мов Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ejournal.svirsoft.com/zasidannia/2/dopovidi/Petruhin.doc 9. *Стрелковский Г. М.* Теория и практика военного перевода: Немецкий язык / Стрелковский Г. М. – М.: Воениздат, 1979. – 272 с. 10. *Шуневич Б.* Стан військової мовної підготовки у вищих навчальних закладах України / Богдан Шуневич // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. – 2011. – № 10. – Вип. 2. – С. 105-108. 11. *Янчук С.Я.* Особливості перекладу військової документації миротворчих місій ООН та НАТО [Дисертація]: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Янчук Сергій Ярославович; М-во освіти і науки, молоді та спорту України; КНУТШ. – Київ, 2011. – 277 с. 12. *Юндіна О.* Теорія та практика військового перекладу в Україні / Олена Юндіна // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченко. – К. : КНУ, 2007. – Вип.41: Іноземна філологія. – С. 42–44.

Ящук А. К., асп.,
НаУ "Києво-Могилянська академія"

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ "БАТЬКІВЩИНА" В ПОЕЗІЇ М.Т. РИЛЬСЬКОГО 1910-1929 та 1941-1950 рр.

У статті розглянуто два варіанти концепту БАТЬКІВЩИНА у творчості М.Т. Рильського 1910-1929 та 1941-1950 років. Показано структуру та зміст концептів.

Ключові слова: *концепт, ознаки концепту, вербалізація.*

В статье рассмотрены два варианта концепта РОДИНА в творчестве М.Ф. Рыльского 1910-1929 и 1941-1950 годов. Показана структура и содержание концептов.

Ключевые слова: *концепт, признаки концепта, вербализация.*

The article deals with two variants of the concept MOTHERLAND in the poetry by M. Rylsky of 1910-1929 and 1941-1950. The structure and contents of the concepts are shown.

Key words: *concept, concept feature, verbalization.*